

Gábor Zita Alapítvány
Megemlékezés Ziziről
Holokauszt Emlékközpont
2012. augusztus 22.

Méltóbb helyen, mint a Holokauszt Emlékközpont Wallenberg termében, nem is kerülhetett volna sor erre a rendezvényre. Hálás köszönet ezért Szita Szabolcs professzornak, az intézmény vezetőjének.

Megtiszteltetés és meghatódottság. Ezek az érzések keverednek bennem. Könnyelműen mondtam igent Dr. Gábor Miklósnak, akihez fél évszázados barátság fűz, amikor felkért, hogy ma itt segítsek emlékezni a lányára, Zizire. Nyomaszt a megtiszteltetés és nehezen tudom, lehet, hogy nem is sikerül majd leplezni zaklatottságomat. De most nem rólam van szó, hanem Gábor Zitáról, mindenki Zizijéről, aki tegnapelőtt lett volna 40 éves.

Csaknem születése óta ismertem. Az első emlékképek azonban a szemüveges, komoly tekintetű kislányról villannak fel. Joli és Miki fegyelemre nevelték, a napi időbeosztást be kellett tartania. Így, látogatásainkkor, amikor érkezett az este, bármennyire is szerettek volna még játszani a lánnyal, be kellett fejezni a hajcihőt. Ezt Zizi zokszó nélkül tette. Náluk Katám azért szeretett Zizivel félrevonulni, mert Zizi a szobájában eleven volt, imádta a gyűrűhintázást, közvetlen volt és nyitott. A babázás nem érdekelte, annál „fiúsabb” vagányság jellemezte. A másik emlékképem egy seregélyesi disznóvágás. Hát az minden volt, csak nem kóser! Zizi és Kata – lehettek 3-4 évesek – jó melegen felöltözve, csizmában álltak a perzselt disznón, egy-egy hatalmas késsel, és buzgón kaparták a szerencsétlen állat bőrét. A születésnap nagy torta-evésbe belefeledkezések is felvillannak előttem. Ebben Zizi ugyanolyan mértéktelen volt, mint Kata lányom. Zizi ilyenkor felengedett komolyságából, fegyelmezetségéből. (A húga, Roni sokkal lazább – lehet, hogy őt már így nevelték.)

Aztán filmszakadás. A két családot az élet elsodorta egymástól. Így Zizi, felcseperedésébe nem láttam bele. A nagylány jellemzésében gimnáziumi osztályfőnöke, Enyedi Ágnes segít. Őt Roni idézi: „A kíváncsi, odafigyelő tekintet, a kitartás, a harmónia képessége már középiskolás korában is megvolt benne” – emlékezett a tanárnő.

Zita „vegyes házasságból” származott: édesapja családja zsidó. Grünfeld László (aki Gáborra magyarosította nevét) és Rotschild Piroska házasságából született a kis Miki, a Bethlen téri Weiss Aliz zsidókórházban, 1944. november 25-én, két nappal azt követően, hogy Szállasi hungarista pribékjei éjszakánként elkezdtek a Dunába lőni az összeszedett zsidókat. Zita nagymamáját és édesapját az „árja” Jurinkovits János és 11 éves Ervin fia mentette meg a biztos halálból.

Téved azonban, aki azt hiszi, hogy Gábor Zita családja sorsától indítva lett a nemzetközi holokauszt oktatás egyik meghatározó egyénisége és a vézskorszakot túlélők felkutatásának szinte megszállottja. Zsidó származása és a család sorsa ugyanis otthon nem volt téma. Maga Zizi mondta el egy vele készített interjú alkalmával, hogy 17 éves koráig minderről nem is tudott. Nem részesült vallásos nevelésben és a zsidó hagyományokat sem ismerte. A barátnője nyakláncán függő kis medálról is csak kérdezősködés után tudta meg, hogy az a héber „chai” (élet) szó és a judaizmus jelképe, amelyet zsidók viselnek. Roni szerint Zitában ekkor történt valami, ekkor lett köze a zsidósághoz, kezdett érdeklődni, kérdezte apját, faggatta nagyszüleit. A felismerés, hogy édesapja révén zsidó származású vezetett ahhoz, hogy úgy döntött: Izraelben tanul tovább. Ebben a véletlen és a történelem is szerepet játszott.

Zita – akinek a szülei egyébként elváltak – már az érettségire készülve azon töprengett, hogyan kezdhetne önálló életet. Ezzel egy időben, 1989-ben, rendeződtek Magyarország és Izrael között a diplomáciai kapcsolatok. A Szohnut szervezet elkezdte verbuválni az Izraelben tanulni, illetve letelepedni akaró magyar fiatalokat. Ekkor állt elő Zita zsidó barátnője azzal az ötlettel, hogy menjenek Izraelbe egyetemre. Ez egyszerre tűnt kalandnak és lehetőségnek is. Zitát felvették az ELTE-re, de angol felső- és orosz középfokú vizsgájának köszönhetően felvételt nyert Jeruzsálemben is. Így került az idősebb Gábor lány 1990-ben Izraelbe, ahol 1997-ben a jeruzsálemi Héber Egyetem pedagógia és összehasonlító világirodalom szakán végzett. Kollégiumban lakott, részt vett kötelező katonai kiképzésen, majd bármilyen munkát elvállalt, ami a szülői támogatás

kiegészítéseként a megélhetést biztosította. Mi minden volt! Volt bébiszitter, családokhoz járt takarítani, vállalt fordítást, tolmácsolást, idegenvezetést (németül és olaszul is megértette magát), szervezett nemzetközi konferenciákat, pótanyaként dolgozott a Perah hátrányos helyzetű gyerekekkel foglalkozó szervezetnél.

Zita külsős tolmácsként és idegenvezetőként kezdett dolgozni a Jad Vasem Intézetnél, a Holokauszt Áldozatainak és Hőseinek Izraeli Emlékhatóságánál. Itt a Holokauszt Tanulmányok Nemzetközi Iskolájának munkatársa lett, az európai osztályon. Chava Baruch, Zita egykori főnöke, érdeklődésemre elmondta róla: „Zita titkárnőként kezdte. Később a vészorszakot túlélőknek szánt foglalkozásokat vezetett, majd ezt követően nemcsak szervezőként vett részt, hanem tartalmi kérdésekben is bekapcsolódott a holokauszt oktatásáról tartott szemináriumokba. Fantasztikusan végezte a munkáját. Amit Zita végzett, az egyrészt pedagógiai, didaktikai munka volt, amely nagyon sok tárgyi ismeretet követelt, másrészt számos diplomáciai elemmel is párosult, amihez Zitának fantasztikus érzéke volt. Bárkivel tudott tárgyalni, beszélgetni, legyen az illető államfő, újságíró, tanár vagy diák.” Belülről érdeklődött a holokauszt iránt, amely őt, mint a humanista értékek megtestesítőjét érintette meg leginkább. Zita ugyanis minden szenvedő ember sorsát átélte, minden szenvedést, igazságtalanságot, atrocitást, emberi fájdalmat a szívére vett. Nem hiszem, hogy csak azért, mert felfedezte zsidó mivoltát – ez az ő érdeklődésének csak egy része volt. Zita azért tudta olyan kiválóan végezni a munkáját, mert felismerte: a holokausztban az emberi tulajdonságok, értékek – jók és rosszak egyaránt – olyan kiélezett formában jelentek meg, hogy minden emberi viselkedés megtalálható benne.”

Chava Baruch így folytatta az értékelést: „Zitát kapcsolatteremtő képessége, empátiája és kisugárzása tette a Jad Vasem egyik legnépszerűbb személyiségévé. Az intézetben találta meg igazán önmagát és életcélját. Fáradhatatlanul kutatta, kereste a túlélőket. Olyan eseményeket, történeteket, sorsokat tártak fel előtte idős emberek, amelyeket 50-60 évig magukba zártak, mélyen elsüllyesztettek. Ezek a sorsok az ő jóvoltából váltak a holokauszt oktatás legértékesebb elemeivé. Személyes történeteken keresztül, a történelmi háttér bemutatásával, szívhez szólóan és egyben okosan tanította a kurzusain résztvevő történelemtanárokat. Alkalmazkodni tudott hallgatóságához. Mindenkire egyformán figyelt, nyitott szívvel. Segítőkézsége nem ismert határt.”

Ezt nagyon sokan tanúsíthatják Magyarországon is. Az oktatási együttműködés a két ország között 15 évvel ezelőtt kezdődött. Évente 20-25 magyar tanár vesz részt holokauszt oktatására felkészítő tanfolyamokon a Jad Vasemben. Az ezredforduló óta az ő programjuk szervezése volt Zita egyik feladata, emellett témafelelős volt és előadásokat, bemutatókat is tartott. Pécsi Tibor történelemtanár, a budapesti Holokauszt Emlékközpont oktatási programjainak vezetője is így ismerte meg. Tőle tudom, hogy Zita mindenkivel személyes kapcsolatot épített ki, a csoportot meghívta a lakására is, családi közelségbe került a magyar pedagógusokkal. Rendkívül hasznos oktatási és szemléltető anyagokat állított össze a tanárok számára. Az egyik ilyen a teresienstadti gettóról készült kis album és az arra épülő oktatási anyag ötvözete. (Utolsó projektje Oscar Schindlerről szól.)

A kint járt tanárok fő kérdése: hogyan lehet a borzalmat elmondani a diákoknak. Zita és munkatársai ehhez adtak ötleteket, mintákat, amelyeket aztán a hazai viszonyok figyelembe vételével tudnak beilleszteni az oktatásba. A tanfolyamok egyik legfőbb tanulsága, hogy inkább az emberről kell többet beszélni, mint a száraz történelemtől, másrészt nem szükséges horrorisztikus képeken, leírásokon keresztül bemutatni ennek az egész témának a drámaiságát, tragédiáját. Helyette egyéni történetek, visszaemlékezések ismertetésével célszerű a vészorszakot és az Endlösungöt közelebb hozni a diákokhoz. Zita ebben volt utolérhetetlen.

Zita a kisiskolások számára is kidolgozott olyan esettanulmányokat, amelyek a hétköznapiakból ellesett példákkal játékos formában ébresztik rá a gyerekeket arra, hogy már egészen kis korban tele vannak előítéllettel. Chava Baruch-hal közösen szerkesztette és fordította „Az élők menete” című, a holokauszt történetét ismertető szöveggyűjteményt. Ő ültette át héberről magyarra a Nagybánya és környéke zsidó hitközségeinek emlékét megőrző könyvet is.

„Ma már tudjuk, hogyan kell tanítani a holokausztról, és ebben Zitának nagyon komoly szerepe van” – mutatott rá Pécsi Tibor.

Zita az utolsó két évben kiemelten foglalkozott Horvátországgal, Szlovákiával és Csehországgal és úttörő munkát végzett ezekben az országokban a holokauszt oktatás beindításával. Emellett

kihelyezett tanfolyamokat vezetett, járt az USA-ban és Angliában is. Chava Baruch szerint az egyik legfőbb tulajdonsága az volt, hogy sohasem szállt a fejébe a dicsőség. „Amikor már nagy szárnyakon repült a világban, akkor is pont olyan szerénységgel köszöntötte reggel az ajtóban álló őrt, mint az igazgatót.” – mondta, jellemzőképpen.

Rafi Vágó, a tel-avivi egyetem modern kelet-európai történelem professzora, az antiszemitizmus kutatóintézet munkatársa pedig azt mondta el nekem, hogy amikor Zizi felkérte, hogy tartson előadást különböző csoportoknak, az első perctől szembetűnő volt, hogy pontosan ismerte a csoportok összetételét és abból következően javasolta, hogy mit érdemes nekik hangsúlyozni. „Nagyon jó pszichológiai érzékel adott útmutatást, mélységében elemezve a csoportok összetételét – nemcsak a magyarokét, hiszen sok országgal foglalkozott. Jellemezni tudta a különböző országokból érkező tanárok érdeklődési körét, ismeretszintjét, még azt is, hogy milyen egyéb témák érdeklik őket Izraellel kapcsolatban. Ez az ő személyes, lelki hozzájárulása volt minden egyes kurzus sikeréhez.” – hangsúlyozta Rafi Vágó.

2005-ben, egy évvel a halála előtt Gábor Zitát a holokauszt történetének megismertetésében és tanításában végzett munkája elismeréseként a Magyar Köztársaság Lovagkeresztjével tüntették ki. Dr. Gyenge András, akkori tel-avivi magyar nagykövet Zitáról elmondta: „Egyik legfontosabb feladata volt, hogy a magyar népet még inkább megismertesse közös múltunkkal, azzal a tanulással, ami ebből levonható, hogy megérthessük mi is történt”.

Zizi kinti családalapítása után is rendkívül szoros napi kapcsolatban maradt szüleivel, itthoni rokonaival. A sokágúvá vált magyar családját nagyon szerette. Különösen mély és meghitt volt a viszonya Ritával, aki Miki életét tette/teszi teljessé és széppé.

Roni szerint nővére „európai zsidó” maradt: „Mint európai Magyarországhoz, mint zsidó Izraelhez kötődött jobban, de egyik viszony sem kerekedett a másik fölé. Így választotta gyermekei nevét is: a Tom mindkét nyelven ugyanaz, a Sophie pedig magyarul Zsófia. Tanította őket magyarul, neki ugyanis mindkét gyökere fontos volt, pedig a kint élő magyar gyerekek 90 százaléka nem tud magyarul. Zizi éppen ezért barátnőjével magyar nyelvű iskolát is alapított.”

Zizitől a sors megtagadta, hogy képességeit még inkább kibontakoztassa, a legvégsőig fokozhassa, gyümölcsöztesse, és hogy gyermekei felnövéseben lelhesse örömét. Rövid, de gazdag élete 2006. április 23.-án tragikus véget ért. Zitát gyászolták Sidneytől Houstonig és Máltától Banja Lukáig. A Jad Vasem emlék-honlapján ezekből a reflexiókból egy sugárzó egyéniség, magával ragadó, okos, derűs, melegszívű, nyitott és végtelenül segítőkész ember képe rajzolódott ki.

Én örök hálával tartozom Gábor Zitának, amiért segített abban, hogy a Jad Vasem emlékhatalóság apámat – aki hatunkat mentett meg a vészidőszakban – a Világ Igaza kitüntetésben részesítette.

A Jad Vasem által odaítélt elismeréssel együtt járó emlékplaketten és oklevélen a következő talmudi idézet áll: „Aki egyetlen ember életét megmenti, egy egész világot ment meg.” Gábor Zitáról bátran kijelenthető, hogy a neki megnyíló holokauszt túlélők közül sokak lelkét ő szabadította meg az iszonyatos tehertől, lélekmentő igaz emberként.

Kertész Imre, már Nobel-díjas íróként ismerte meg Zitát, munka közben, Jeruzsálemben, és azt mondta róla: „Zizi egy tündér!” Találójában nem is jellemezhetné volna.

Trom András